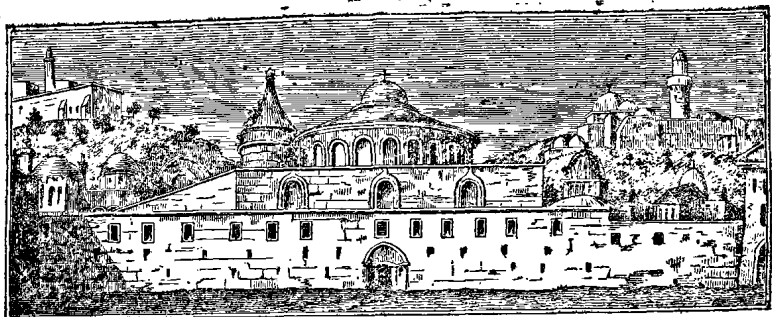

ՀԱՐՐՈՂԻ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 9.

Ա. Մ Ս Ա. Գ Ի Ր

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30.
1869.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂՄՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՏԱՂԱԶԱՓՈՒԹԵԱՆ

Եթե մի ամենամեծ թերութիւն կայ մեր ազգային ներկայ գրական լեզուի մէջ՝ բառերու անորոշ և խառն նշանակութեամբ կիրառութիւնն է։ Հասանգամ կրտսններ որ Բանաստեղծութիւն, Վերլուծութիւն, Վիպասանութիւն, Տաղաչափութիւն և այլ բառեր նոյնանշան կերպիւ գործ կը դրուին։ Հասանգամ կրտսններ նոյնպէս որ Վարդութիւն, Վրայանութիւն, Վրագիրութիւն, Բանասիրութիւն, և այլ սոյնպիսի բառեր անխափր իրար, տեղ կը փոխանակեն։ Այսպէս են անթիւ ու անհամար բառեր որոնք յայտնի են անշուշտ ազգային բանաստեղծներուն և։

Որչափ փափաքել կը լինէր, եթէ մեր գրագէտները խորին մտազրու-

թիւն դարձնէին այս պակասութեան վրայ, եւ ջանային բառերու յարմար և իսկական նշանակութեամբ կիրառութիւնը հանրացնել շարադրութեան մէջ, որ լեզուի վայելչութեան գլխաւոր զարդն է և կազմակերպութեան սրտոշնչաւոր և իրական գեղեցկութիւնը։

Բառերու անատոյգ և բաղմամբով կիրառութեան ստիպումը պարտք կը համարինք յայտնել ընթերցողաց և օգտէր ներկայ յոգնածոյն մէջ Բանաստեղծութիւն բառը գործ պիտի գնենք գաղղիոսի Քէօն (Poésie) բառի նշանակութեամբ, իսկ Տաղաչափութիւնը որոշաւոր բառի նշանակութեամբ, որով և տիտի պարզէնք որ ոչ ամէն

բանաստեղծութիւնն ստանաւ որէ կամ տաղտալիութիւն, և ոչ ամեն տառնաւ որ բանաստեղծութիւն է : Կորոզ է լինիլ բանաստեղծութիւն առանց ու տանաւորական չափաբանութեան, կարող են լինիլ ոտանաւորներ կամ յանգաւոր տաղտալիութիւններ առանց բանաստեղծութեան նշող կրեւրու իրենց վրայ : Պորզէնք ուրեմն այս տարբերութիւնը ընդարձակ նկատողութեամբ, որ ամենուի հասկանալի լինի :

Բանաստեղծութիւնը, այս բովանդակ մարդկային կենաց կախարդիչ զօրութիւնը, իւր աղբիւրը մեր հոգւոյն մէջ ունի և այն տեղէն կը ծաւալի աշխարհիս ամեն առարկայից վրայ, որոնց նոր գոյութիւն կուտայ և կը կերպարանափոխէ : Գիտութիւնը մեր միտքը առարկաներուն կը հնազանդէցնէ, իսկ բանաստեղծութիւնը՝ առարկայքը մեզ կը հնազանդէցնէ, մեզ կը համակերպէ և մեզ կը նմանեցնէ, այսինքն առարկայքը նոյնը կը լինին ինչ որ մենք ենք : Կորոզ ենք ասել որ գաղափարները մեր անուշադիտի և անվերնաեղի սեպհականութիւնքն են, սակայն գաղափարներն անգամ կը կոչորտուին, որովհետեւ մեծ մասն տաղտալիան են, որովհետեւ բնութեան և բաղդի տուածը՝ մերը չեն, այլ մերն են այն սեպհականութիւնքն ինչ որ մենք բաղդին և բնութեանը կը տանք, ինչոր կը յաւերաւնք և ինչոր կը լստեղծանենք : Մարդոյ ճշմարիտ բարին և չարը իւր մէջն է, մարդն ինքն է իւր ուղեցոյցն ի բարին կամ ի չարն : Մարդոյ սիրաւ իւր վիճակի սիրու հին է, բայց երջանիկ է մարդն, եթէ ինքն և ո իւր սրտի տէրն է :

Բանաստեղծութիւնը կրնկերակայի մեզ, երբ թշուառ ենք, կը յուզի և կը տաքնապի կրբ մենք անհանգիստ ենք : Բանաստեղծութիւնը մեզ նման կեր

թայ, կը գայ, կը թռչի, կը խոյանայ և երբէք չը հանգստանար : Բանաստեղծութիւնը ամեն առարկաներ և ամեն զգացումներ կ'ընդօրինակէ անսահման տեօրներով և պատկերներով : Ոչ մի տեղ կանգ չառնուր, այլ նորա ուժգին յոյզը սահմանէն դուրս կը ձգտի և մարդկանց կը յիշեցնէ անսահմանութեան անեղբ գաղափարը :

Եւս պատճառաւ շատ մարդիկ կ'ասեն թէ՝ ուրեմն բանաստեղծութիւն կորոզ չէ լինիլ այնտեղ ուր ամեն էակի վախճանը և նպատակը որոշուած է, օրինակի համար, կ'ասեն թէ՝ ինչպէս կարելի է որ քրիստոնէութիւնը բանաստեղծական լինի և քրիստոնէայն բանաստեղծ, քանի որ քրիստոնէից համար նորագիւտ բան չէ մնացած և քրիստոնէայն կարող չէ բանաստեղծութեան քաղցրութիւնը ճաշակել : Եւս առարկութիւնը թիւր է և մի քանի անոտարբեր քրիստոնէից կեանքը կարող չէ ապացոյց լինիլ, որ բոլոր քրիստոնէայք բանաստեղծութեան ճաշակ չունին : Վասն զի հաստատուն կրօնքը եւս ունի իւր բանաստեղծութիւնը : Բանաստեղծութեան շունմարան են իկեղեցւոյ ալեկոծեալ դարերը : Բանաստեղծութիւնը մեծամեծ խաւքէրով կը հնձուի նոյնպէս մարտիրոսաց հալածանաց յիշատակարաններէն : Վասն զի ինչ են հալածանքները զոր կը կրէ մարդ իր հոգւոյն մէջ, ինչ է այն երկար շարունակ և դադանի մարտիրոսութիւն և հաւատարմութիւնը, այն աղբիւրի վերմ պատերազմը, այն աստուածսիրութեան և մարդասիրութեան թափծութիւնը, այն հրաբորբոր եռանդը, որով իւրաքանչիւր քրիստոնէայ նոր Մովսէս կը լինի մի նոր Դիբօթի (1) վրայ սորոտստեղծով բնկե

(1) Դիբօթի՝ Ամարիմ լեռանց մի շղթան է, Պաղեստինի մէջ Գոգոթացոյց երկրին մօտ : Մեռեալ Ծովի

բերով այն մարտիրոսաց զօրախումբին, որուն միայն բաղձանքով կարող է առաջնորդել մինչև Լեւոնայ երկիրը: Ի՞նչ է այն աստուածային անհուն խորոց եզրին վրայ զգացած սուրբ երկիրը, որ հոգին և երեւակայութիւնը կը գրաւէ: Ի՞նչ է կենաց և մահուան նոր և փառաւոր հանդէսը, Լեւոնայ գործութեան սրտաշարժ լեզուն, որոյ բանալին հաւատքը կը դնեն, զոր մեղքը կորուսած էր: Ի՞նչ են այս ամենը, եթէ ոչ անհուն տարերք բանաստեղծութեան, անսպառելի ազդիւրք բանաստեղծութեան, յորմէ յառաջ եկած են հոգեւոր նուազներ, երգեր, շարականներ և այլն: Լեւ միթէ կրուպառնի և կը ցամաքի՞ն այս բանաստեղծական փոսկները: քաւ լիցի. նոքա առին որոի մէջ կը վերանորոգին, ամեն հոգւոյ մէջ կը յուզին և իւրաքանչիւր ոք իւր անործական համեմատ կը կրէնէ հաւատոյ տիեզերական բանադործութիւն (Poème), իւրեան ոչ թէ միայն քրիստոնէութիւնը բանաստեղծութիւնի, այլ և իւրաքանչիւր որոտով և զգացմունքով քրիստոնէայ՝ բանաստեղծ է իւր քրիստոնէայ լինելուն համար: Քրիստոնէութիւնը ինչպէս ճշմարտութեան աղբիւր է, նոյնպէս և ճշմարիտ բանաստեղծութեան, վասն զի՝ ինչ որ ճշմարիտ է, միանգամայն և գեղեցիկ է, և ճշմտութեան բարեկամը կարող չէ թշնամի լինիլ գեղեցկութեան: Բանաստեղծութիւնը ճշմարտութեան երկարաձգեալ արձագանքն է: Բանաստեղծել կը նշանակէ ստեղծագործել, բայց ստեղծագործել անթերի, վայելուչ, գեղեցիկ, և ստեղծագործել ճշմարտութեան կազապա-

րին վրայ: Լեւ մոռով առնելով ճշմարիտ բանաստեղծը ամեն մարդիկ, ներէն լաւագոյնն է. նա տեսակ մի վերածին և նոր մարդ է, որ գնական գեղեցիկ աշխարհի մէջ կ'ապրի և մաքուր գաղափարով կը մնանի:

Բանաստեղծը կրօնքը նուազա՞ծ ժամանակ՝ կրօնքը իրբեւ կեդրոն կը բռնէ բոլոր զգացմանց և իրեւ հրաբորբոք հալոց, ուր բոլոր կրքերը և յոժարութիւնները կը զոտին, կը մաքրին և ապա կ'արտագրին:

Բանաստեղծը հայրենիքը երգած ժամանակ՝ կարծես թէ իւրաքանչիւր ծաղկան հիւսիս կը ծծէ, իւրաքանչիւր անսիրներով իր աչքերը կը ճարակէ և բոլոր զգայարանքներով կը սիրափառի իւր բանաստեղծ որ կը սիրէ իւր իւր նարհ հայրենիքը ինչպէս սր է. բայց կայ նմանապէս բանաստեղծ, որ իր սրտի կարողաբարին համեմատ նոր հայրենիք կը ձեւակերպէ, բոլորովին սրազ գաղափարական: Սակայն հայրենեաց բանաստեղծութիւնը այն ժամանակ աւելի մեր սրտի խորը կը թափանցէ, երբ յերեւան կը հանէ սիրոյ և կրկն ընտանի պատկերներ, կամ ապագայ աշխարհի և կամ աստուածութեան բարձր մտածութիւններ:

Բանաստեղծը յառաջադիմութիւնը նուազած ժամանակ՝ մի անշաղճաւ, մի գեղատեսիլ յոյս, մի գործ վաղի խանդ և մի վերասրաց թռիչք կը յայտնէ, կրկնէրէն և կը փայլեցնէ ընկերական բարեւոյն համար, կամ ներքէն սերունդի խօսքով ասէնք, ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ համար:

Բանաստեղծը պատմական անցքեր երգած ժամանակ՝ կը ժողովէ իւրաքանչիւր պատմական նուրբ փայլեաններու գտած նիւթը և զգուշօք կ'ամփոփէ իր բանաստեղծական աղամանդեայ սափարի մէջ իբրեւ ակեղէն արաստուծքներ:

Արեւելեան կողմը, որ այժմ կը կոչուի Արարատ, Մոփէտ այս լեռան փայտէն նշմարեց Աւետեաց երկրը: ուր իրեն արգիլուած էր մտնելու, և այս տեղը առաւ:

գային, և այլն. Սակայն հան նայնպէս և շատ անողաշափութիւններ, որոնք ոչ միայն անձաշակ և անհամ են, այլ և բոլորովին արձակ շարադրութեան հանձնաւորութենէ անգամ գտրիկ, Գրուած են՝ առանց մտածելու, յանգերը յարմարուած են՝ առանց իմաստի յարմարութեան, բառերը շարուած են՝ առանց նիւթի ներքին կապակցութեան: () Բնական համար, ինչ կը հասկցուի այս տողերէն:

“Տնւր, Տէր, լուսոյդ անապառ ուխտ
Արժուի մատուղ ի մեր գլուխ Դ”

Լու կամ թէ՛

“Դու զմեր սիրեա հասակ դուղդոյ
Օ՛ր քեզ կարօտ եմք ի բողբոյ Դ”

Պարզ կը նշմարուի ահա, որ ուշադրութիւն եղած է միայն ուի, գլուխ, Դուղդոյ և Բողբոյ վերջաւորութեանց համար, իսկ իմաստին նայելով՝ կը տեսնենք որ ոչ լուսոյ ուի՛ն գլխին սխալմիւր յարմարութիւն ունի, և ոչ կարօտ եմք ի Բողբոյ՝ Դուղդոյ հասակին: Լուսունք ուրիշ օրինակ ինչքան ազօթքի նպատակէն հեռի է ասել թէ՛

“Հաստ թերութիւնք են մեր հագւոյն,
Հնորհէ այսօր յաղթել միայն Դ”
որովհետեւ ճշմարիտ աղօթողները ամեն թերութեանց միասին յաղթելու համար կը խնդրեն միշտ, և ոչ թէ հատ հաս և օր աւուր. վասն զի ի քենց վաղուեան վրայ հաստատուն գիտութիւն չունին թէ արդեօք պիտի ապրին թէ մեռնին:

Լաւ տեսակ թերութիւնները կը յառաջանան անմտադրութենէ, վասն զի ոմանք կը կարծեն թէ մտախոհութիւնք բանաստեղծական ներշնչութեան ընդդէմէ, որ բոլորովին այնպէս չէ: Լաւ ընդ հակառակն երկար մտածութիւնք աւելի կը պարզէ նիւթի գալունիքը, և բանաստեղծական գաղափարը կը մաքրուի, կը ստուգուի, և կը ստանայ իւր ճշմարիտ գիծերը և մասանց ճշմարիտ համեմատութիւնները: Ստանութեանէն կը ծագի բնական կարգ, դիւրին կապակցութիւն որով և ընթերցողը միտքը կը գրաւուի և գոյցեա բանաստեղծի հետ կ'ըզգածուի և կ'ոգեւորի: Հետեւապէս՝ յատկութիւնք երբեք չը վնասե՛ր բանաստեղծութեան, ինչպէս կրակի լոյսը չը վնասե՛ր ջերմութեան:

Իւրեմն այն տաղաշափութիւններէր կամ ոտանաւորները, որոնք բանաստեղծութեան պատրուակած բառնաստեղծութեան վնասութիւնը կը նսեմացնեն և վայելութիւն կ'անշքալընեն, այն տեսակ գրուածները առայժեւ Բանախոհութեան անուն կրելով արժանի են քան թէ բանաստեղծութիւն, իսկ հեղինակները առաւել բանաստեղծներու ստուերներ են քան թէ բանաստեղծներ. վասն որոյ և իրաւամբ կ'ասենք այնպէսներուն: “Ենցէք սո՛ստուերներ, և թող յաջորդեն ճիշմարիտ բանաստեղծներ, հայրենիքը և մարդկային սիրտը երգելու Դ”

(**) Մանուկ — Թիւ 948—949: